

*Summary***Denjkovuch O.I. Separate problems of accordance of Constitution of Ukraine to the 1 part of article 157 of the Criminal code of Ukraine. – Article.**

Criminal responsibility for an election committee member to evade from his work in election committee without sound grounds was established not so long ago.

Election committee member's evasion in fulfilling his job without sound grounds obstructs the ordinary organization of election process and the election committee work, and also the opportunity of citizens to effectuate their constitutional right to elect and to be elected and to fulfilling the state obligations securing the mentioned citizens' rights.

Key words: member of Election Committee, constitutional rights, electoral process, criminal liability.

УДК 343.415

*I.V. Берднік***ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ВИБОРЧИХ ДОКУМЕНТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ РЕФЕРЕНДУМУ**

Суб'єкт злочину є обов'язковим елементом складу злочину, детальне вивчення якого досить важливе для кримінально-правової характеристики фальсифікації виборчих документів та документів референдуму.

Питання суб'єкта злочину в науці кримінального права є достатньо дослідженим. Інститут суб'єкта злочину закріплено в чинному Кримінальному кодексі (далі КК) України. Частина 1 ст. 18 визначає, що «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність» [1]. Отже, суб'єкт злочину як елемент складу злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа фізична, осудна, яка досягла певного віку.

З урахуванням цього метою даної статті є аналіз суб'єкта фальсифікації виборчих документів та документів референдуму. Проблеми суб'єкта фальсифікації виборчих документів та документів референдуму висвітлювались у працях П.П. Андрушка, Н.І. Коржанського, С.Я. Лихової, О.К. Маріна, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, М.І. Хавронюка, С.С. Яценка та ін.

Щодо суб'єкта фальсифікації виборчих документів та документів референдуму, то чч. 1-3 ст. 158 КК України передбачає його вчинення як загальним суб'єктом, так і спеціальним (частини друга і третя вказаної статті передбачає більш сувору відповідальність членів виборчої комісії, членів комісії з референдуму, кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидатів на пост Президента України, уповноваженого представника зазначених кандидатів, уповноваженої особи політичної партії (блоку), члена ініціативної групи референдуму).

На нашу думку, повне розкриття питання про суб'єкта фальсифікації виборчих документів та документів референдуму потребує визначення ознак загального суб'єкта цього діяння.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158 КК, загальний, але здебільшого суб'єктом незаконного виготовлення виборчих бюлетенів, бюлетенів для голосування, відкріпних посвідчень є члени виборчих комісій та працівники поліграфічних підприємств, які їх виготовили з порушенням встановленого законом порядку.

Передусім суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Цей висновок фактично закріплений у статтях 6, 7 і 8 КК, де говориться, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства. Тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, громадські організації і т. ін.).

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 158 КК, можуть бути:

- член виборчої комісії;
- член комісії з референдуму;
- кандидат у депутати;
- кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови;
- кандидат на пост Президента України;
- уповноважений представник зазначених кандидатів;
- уповноважена особа політичної партії (блоку);
- член ініціативної групи референдуму.

Як зазначено в ч. 1 ст. 18, обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є осудність особи. У частині 1 ст. 19 вказано, що «осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними».

Отже, осудність – це здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Чинне кримінальне законодавство виходить з того, що лише осудна особа може вчинити злочин і, отже, може підлягати кримінальній відповідальності. Злочин завжди є актом поведінки свідомо діючої особи.

При характеристиці суб'єкта злочину, передбаченого чч. 2-3 ст. 158 КК, необхідно зазначити, що ця норма розрахована на спеціального суб'єкта. Тобто суб'єктом вказаного злочину може бути член виборчої комісії, член комісії з референдуму, кандидат у депутати, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидат на пост Президента України, уповноважений представник зазначених кандидатів, уповноважена особа політичної партії (блоку), член ініціативної групи референдуму. На думку законодавця, інші посадові особи, які мають пряме чи побічне відношення до проведення виборів, референдумів (наприклад, командири військових частин, капітан судна, яке знаходиться в плаванні, та інші), повинні відповідати за статтями КК, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини у сфері службової діяльності.

На мою думку, така законодавча конструкція не зовсім вірна, оскільки у зв'язку з відсутністю достатньої правової регламентації процесу збору підписів особи, які офіційно вважаються збирачами підписів і особами, які завіряють підписні листи, досить часто самостійно займаються цією роботою (фальсифікацією виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікацією підсум-

ків голосування), залучивши до її виконання випадкових осіб, які не фіксуються в жодному з документів. У результаті простежити весь процес збору підписів виборців і передачу підписних листів одними особами іншим досить часто просто неможливо. У зв'язку з цим неможливо з повною достовірністю встановити конкретних винуватців фальсифікації. Враховуючи той факт, що фактично особи, які займаються збором підписів, кримінальної відповідальності не несуть, необхідно вирішити питання про кримінальну відповідальність осіб, які організують і здійснюють збір підписів виборців за підробку підписних листів.

Відповідно до ст. 22 Закону «Про вибори Президента України» [1], ст. 25 Закону «Про вибори народних депутатів України» [2], ст. 20 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [3], виборчі комісії – це спеціальні колегіальні державні органи, уповноважені організувати підготовку і проведення відповідних виборів та забезпечувати повне й однакове дотримання виборчого законодавства України.

Комісії з референдуму – це спеціальний колегіальний орган, уповноважений організувати підготовку і проведення всеукраїнського чи місцевих референдумів та забезпечувати повне й однакове дотримання законодавства України про референдуми.

Членами виборчих комісій є громадяни України, включені до складу відповідних виборчих комісій, утворених в порядку, передбаченому відповідними виборчими комісіями. Статусу члена виборчої комісії громадянин набуває з моменту прийняття вищестоящою виборчою комісією рішення про утворення відповідної виборчої комісії. Зокрема, дільничі виборчі комісії при виборах народних депутатів України утворюються окружними виборчими комісіями, а окружні виборчі комісії – Центральною виборчою комісією.

Членами ініціативної групи референдуму є громадяни України, включені до складу такої групи, утвореної і зареєстрованої в порядку, передбаченому ст. 16 та ст. 17 Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Статусу члена ініціативної групи референдуму громадян набувають з моменту одержання свідомості реєстрацію такої групи.

Згідно зі ст. 17 Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», ініціативні групи всеукраїнського референдуму реєструються ЦВК України за поданням голів рад, на території яких проведені збори громадян, які в порядку, передбаченому ст. 16 Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», обрали ініціативну групу. Ініціативні групи місцевого референдуму реєструються головами місцевих рад, у межах території яких пропонується провести місцевий референдум [5].

Членами комісій з референдуму є громадяни України, включені до складу комісії з референдуму. Статусу члена такої комісії громадянин набуває з моменту прийняття рішення про утворення відповідної комісії з референдуму.

Під референдумом розуміється спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення. Згідно із ст. 72 Конституції

України, всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених Конституцією України. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області. Перелік питань, що можуть виноситись на всеукраїнський та місцеві референдуми, визначається ст.ст. 3-6 Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 р. [5].

Згідно зі ст. 15 названого Закону, право ініціативи у збиранні підписів під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму належить громадянам України, які мають право на участь у референдумі, а під вимогою про призначення місцевого референдуму – громадянам України, які постійно проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці і мають право на участь у референдумі. Збирання підписів організують і здійснюють ініціативні групи референдуму, що утворюються відповідно до названого Закону.

Кандидат у депутати – це громадянин України, зареєстрований як кандидат у депутати [3]:

— Верховної Ради України від партії (блоку) за умов і в порядку, визначених ст.ст. 58-61 Закону «Про вибори народних депутатів України» з урахуванням положень ст.62 цього Закону;

— Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад в багатомандатному окрузі, включений до виборчого списку місцевої організації партії (блоку) за умов і в порядку, визначених ст.36, 39 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» чи в одномандатному окрузі на умовах і в порядку, передбачених ст.ст. 37, 40 цього Закону.

Кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови – це громадянин України, зареєстрований відповідною територіальною виборчою комісією як кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови за умови і в порядку, передбаченому ст.38, 41 Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Кандидат на пост Президента України – це громадянин України, висунутий кандидатом на пост Президента України партією (блоком) в порядку, передбаченому ст. 47 Закону «Про вибори Президента України», або який особисто подав до ЦВК заяву про самовисування кандидатом на пост Президента України в порядку, передбаченому ст. 48 названого Закону, і зареєстрований ЦВК кандидатом на пост Президента України за умов і в порядку, передбаченому ст. 51 цього Закону, в тому числі й особа, щодо якої ЦВК скасоване рішення про її реєстрацію як кандидата на пост Президента України в порядку, передбаченому ст. 56 цього Закону [2].

Суб'єктом злочину, передбаченого чч. 2, 3 ст. 158 КК, може бути лише уповноважений представник кандидата на пост Президента України і не можуть бути

суб'єктами цього злочину довірені особи кандидата на пост Президента України. Довірені особи кандидата на пост Президента України за вчинення дій, передбачених ч. 2 ст. 158 КК, можуть нести відповідальність за ст. 358 КК.

Необхідним елементом кримінологічної характеристики даного злочину є особа злочинця. Особу злочинця в цій сфері можна охарактеризувати таким чином. У 74% випадків злочинцями є чоловіки. Це обумовлено тим, що серед голів і членів виборчих комісій чоловіки складають більшість. Середній вік правопорушників виборчих прав складає 29 років. Заслужує на увагу той факт, що за даною категорією справ особи, винні у вчиненні злочинів, менше 20 років не зустрічаються. Особами у віці від 21 року до 30 років вчинено 23% злочинів, які порушують виборчі права громадян, від 31 року до 40 років – 39%, від 41 року до 50 років – 2%.

Та обставина, що серед злочинців практично нема або дуже мало осіб віком менше 20 років, пояснюється таким. У цьому віці молоді особи не мають відповідної освіти, життєвого досвіду, ділових зв'язків, а тому і можливості стати членом або головою виборчої комісії.

Правопорушники виборчих прав громадян відрізняються високим освітнім рівнем: 58% засуджених мали вищу, неповну вищу освіту або вчений ступінь, а 22% – середню спеціальну освіту. І це зрозуміло, оскільки такі особи, відповідальні за проведення передвиборчої і виборчої кампанії (голови виборчих комісій і ін.), повинні мати високий рівень освіти (в тому числі і знання виборчого законодавства).

У 68% випадків ініціатива вчинення злочинів і адміністративних правопорушень, які посягають на виборчі права громадян, виходила від голів і членів виборчих комісій різних рівнів, які, як правило, були членами політичних партій. У 13% злочини і правопорушення вчинялися кандидатами в депутати органів законодавчої влади і їхніх довіреними особами. Приблизно 8% від загального числа посягань на виборчі права громадян вчиняється громадянами.

Злочини і правопорушення у сфері виборчих прав громадян вчиняються як однією особою, так і групою осіб. Причому, якщо адміністративні правопорушення в основному вчиняються однією особою, правопорушення групою осіб складають 15% від загального числа, то злочини за даною категорією справ вчиняються в основному групою осіб – 72% злочинів від загального числа.

Число осіб, які вчиняють злочин, передбачений ст. 158 КК України, не перевищує двох осіб; ними, як правило, є голова виборчої комісії і секретар (рідко один із членів) виборчої комісії. Домовленість між головою і секретарем дозволяє їм використовувати різні способи фальсифікації і вносити неправдиву інформацію в різні виборчі документи і документи обліку і звітності.

При здійсненні злочинів проти виборчих прав метою, як правило, є перемога на виборах в органах законодавчої влади «свого» кандидата або програш «іншого». Мотиви у злочинців і адміністративних правопорушників носять переважно корисливий характер, хоча можуть мати місце кар'єристські цілі й отримання інших нематеріальних благ.

Отже, фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму відповідно до чинного законодавства може вчинити лише член виборчої комісії, ініціативної групи чи комісії референдуму. Інші службові особи, які мають відношення до виборів, референдуму (наприклад, командири військових частин, капітани суден, які знаходяться в плаванні, та ін.), повинні відповідати за статтею, яка передбачає відповідальність за відповідні злочин у сфері службової діяльності (ст.ст. 364, 365 КК України).

На нашу думку, така позиція не зовсім правильна і потребує доповнення чч. 2, 3 ст. 158 КК України таким змістом: «Підробка виборчих документів, а така само використання завідомо підроблених документів, вчинені членом виборчої комісії, кандидатом, його уповноваженим представником, уповноваженою особою політичної партії (блоку), а також особою, яка має безпосереднє відношення до проведення виборів, – караються...».

Література

1. Кримінальний кодекс України. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2009. – 188 с.
2. Закон України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 р. // ВВРУ. – №14. – Ст. 81.
3. Закон України «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004 р. // ВВРУ. – 2004. – №27-28. – Ст. 366.
4. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року №1667-IV // ВВРУ. – 2004. – №30-31. – Ст. 382.
5. Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 03.07.91 р. // ВВРУ. – 1991. – №33. – Ст. 443.

Анотація

Берднік І.В. Особливості суб'єкта фальсифікації виборчих документів та документів референдуму. – Стаття.

Метою даною статті є дослідження й аналіз особливостей суб'єкта фальсифікації виборчих документів та документів референдуму. У даній статті автор розкриває види суб'єктів фальсифікації виборчих документів та документів референдуму. Автором запропоновані зміни до чч. 2-3 ст. 158 КК України, оскільки законодавча конструкція даної статті не зовсім вірна.

Ключові слова: документ, вибори, виборчий документ, референдум, документ референдуму.

Summary

Berdnik I.V. Features of subject of falsification of electoral documents and referendum documents. – Article.

The aim of this article is to research and analysis of the characteristics of falsifying election documents subject of the referendum. In this article the author describes the types of subjects. The author proposes changes to Article 2.3 of the Criminal Code of Ukraine as the legal construction of the article is not right.

Key words: document, elections, electoral document, referendum, referendum document.